

Resocializačná výchova – zmeny paradigmy

doc. PhDr. Albín Škoviera, PhD.

Katedra vied o výchove, Filozofická fakulta, Univerzita Pardubice, Česká republika

Je zrejme nespochybniteľné, že resocializácia je multidisciplinárny problém. Na jednej strane sa tu v spoločnom priestore stretávajú predovšetkým štyri prístupy – medicínsko- biologický, psychologický (vrátane psychoterapie), sociologický (sociálny) a pedagogický, na druhej strane má každý z týchto prístupov v resocializácii svoju autonómnu a špecifickú oblasť pôsobenia.

V odbornej literatúre sa dajú v súčasnosti identifikovať minimálne štyri odlišné obsahy resocializácie, pod ktorými ju možno chápať:

A. RESOCIALIZÁCIA JAKO REFLEXIA SOCIÁLNOPATOLOGICKÉHO SPRÁVANIA A KONANIA

Ešte pred tridsiatimi až tridsiatimi piatimi rokmi jednoznačne dominovalo – z dnešného pohľadu – redukované poňatie, spojené prevažne s penológiou či penitenciárnou a postpenitenciárnou starostlivosťou, čiastočne aj s prevýchovnými zariadeniami pre deti a mládež a so sociálnou prácou. Resocializácia sa vnímala predovšetkým v troch rovinách:

- v čase trvania výkonu trestu ako korekcia správania, prevýchova,
- ako proces prípravy človeka vo výkone trestu na blížiaci sa návrat z väzenia do bežného života,
- ako odborná podpora a pomoc po jeho prepustení z výkonu trestu.

Existovala v jasnej štruktúre: porušenie zákona (= sociálna patológia, antisociálne správanie), výkon trestu (= reedukácia, korekcia správania), návrat do štandardnej spoločnosti (= resocializácia).

B. RESOCIALIZÁCIA JAKO RADIKÁLNA ZMĚNA

Giddens (2013) opisuje socializáciu spojenú s radikálnymi životnými zmenami, rozpadom hodnôt a vzorcov správania a konania, napríklad po umiestnení človeka zo štandardného sociálneho prostredia do prostredia neštandardného (väzenia, psychiatrie, armády), ale aj následne pri návrate do pôvodného prostredia. Vyhýba sa pozitívnej či negatívnej konotácii procesu a nemá ani snahu ju explicitne prepojiť so sociálnou patológiou. Resocializácia je v jeho chápaní napríklad nielen odchod z výkonu trestu, ale už aj samotné umiestnenie do akejkoľvek uzavretej (totálnej) inštitúcie.

Resocializácia je novou radikálnou zmenou socializácie. Ilustratívnymi „resocializačnými“ príkladmi sú vojaci vracajúci sa z Vietnamu či dnes z mierových vojenských misií, námorníci, ktorí sa po dlhšom čase vrátia z plavby k rodine a potom na dlhú plavbu znova odchádzajú, alebo zmena politických pomerov po roku 1948 a po roku 1989 v Československu. V súvislosti s vlnou migrácie a počiatkovú ústretovosťou Európskej únie sa vlastne realizuje veľký resocializačný experiment.

Skutočnosť, že sociologická (Jandourek, 2001), andragogická (Průcha, Veteška, 2012) i sociálnopedagogická (Kraus, 1998) odborná literatúra chápe resocializáciu širšie, a nielen ako proces spojený s korekciou porúch správania či radikálnou zmenou, vytvára predpolie pre ďalší z konceptov – resocializáciu ako aktivizáciu a podporu.

C. RESOCIALIZÁCIA AKO AKTIVIZÁCIA A PODPORA

Ide o proces takej aktivizácie pozitívneho obnovovania a optimalizácie sociálneho správania a konania, ktorý má umožniť, aby jedinec, ktorého socializácia je z hľadiska majority problematická, mohol v tejto spoločnosti štandardne fungovať. Takto chápaná resocializácia má štyri piliere:

- prvým je priama odborná pomoc zviazaná s odborným pracoviskom a odborníkmi (napríklad s adiktológom pri práci s ľuďmi so závislosťou, terénnym sociálnym pracovníkom, terapeutickou komunitou, so psychoterapeutom),
- druhým sú komunitné služby a komunitná opora (socioterapeutické kluby, výlety, šport či iné aktivity organizované miestnou komunitou, práca s ľuďmi bez domova, svojpomocné skupiny),
- tretím je „nádej na pozitívne zmeny“, otvorená budúcnosť (Matějček, 2013), bez nej totiž nedáva resocializácia žiadny zmysel,
- štvrtým je zmena filozofie pomoci, ktorá počíta s tým, že podstatné je posilňovanie aktivity resocializovaného jedinca, pretože on je aktérom svojej pozitívnej zmeny; postupuje sa od priameho vedenia k sprevádzaniu, k postupnému osamostatňovaniu, až k samostatnosti. Od „závislého“ člena komunity k „slobodnému“ členovi komunity.

Je zrejmé, že takto chápaná resocializácia, okrem širších sociálno-ekonomických súvislostí, je čiastočne aj reflexiou súčasných trendov (odborných i ideologických), v ktorých sa niekedy viac zdôrazňuje, inokedy viac nariaďuje potreba deinštitucionalizácie a inklúzie.

D. RESOCIALIZÁCIA A SOCIÁLNA REHABILITÁCIA JAKO SYNONYMÁ ALEBO PARALELNÝ PROCES

Približne po päťdesiatich rokoch sa odborníci znova vracajú k širšiemu chápaniu pojmu rehabilitácia (teda nielen k chápaniu vo fyzioterapeutickom koncepte). Pojem resocializácia sa objavuje čoraz častejšie v súčasnej nesociologickej a nepedagogickej odbornej literatúre, kde sa užíva prakticky ako synonymum so (sociálnou) rehabilitáciou. Ide predovšetkým o tú oblasť psychiatrie (a adiktológie), ktorá sa venuje rôznorodým skupinám osôb so závislosťami (často aj bez delikventnej patológie), ale aj resocializáciu psychiatrických pacientov – neurotikov a psychotikov (Hosák a kol., 2019). Pri ochrannom liečení Ženková (2008) uvádza pojmy psychiatrická rehabilitácia a psychiatrická resocializácia. Ide však aj o širokú škálu biologických ochorení a ich nefarmakologickú liečbu úpravou stravovania, dostatkom pohybu a zmenou životného štýlu (Vlček, Vytřísalová, 2014). Týka sa to aj niektorých ďalších medicínskych odborov. Resocializácia a sociálna rehabilitácia sa tu ako pojmy prekrývajú. V týchto súvislostiach, ktoré vyjadrujú podstatu procesov a cieľov rehabilitácie a resocializácie, logicky vyplýva, že k poľskému nosnému pojmu „pedagogika resocjalizacyjna“ (u nás resocializačná pedagogika) je anglickým ekvivalentom „social rehabilitation (education)“. Podľa Bašeckej (2003, s. 52) „resocializácia“ sa prekrýva s „ucelenou rehabilitáciou“; obe spadajú do oblasti terciárnej prevencie a majú za cieľ začlenenie človeka do spoločnosti.

Znamená to, že resocializácia má už nielen rovinu zmeny pôvodnej socializácie, ale aj rovinu podpory socializácie, ktorá sa bežnými či štandardnými postupmi nedarí. Môžeme z toho vyvodiť aj to, že resocializácia je nielen „reparátom“ socializácie, ale aj „druhou šancou“, ako inými metódami, napríklad dieťa s postihnutím alebo oneskoreným vývinom, socializovať.

Prvé dva z uvedených konceptov resocializácie tradične nadväzovali na sociálne narušenie či sociálnu patológiu v období sekundárnej socializácie (to znamená od vstupu do školy po adolescenciu) a terciárnej socializácie (v období adolescencie a dospelosti). Ďalšie dva koncepty vychádzajú zo širšieho filozofického a psychologického chápania človeka a vnímajú riziká sociálneho narušenia aj v období primárnej socializácie, ide tu predovšetkým o reflexiu psychoanalytickej teórie attachmentu (pripútania), ale aj v období kvartárnej socializácie, ktorá sa vzťahuje k seniorskému veku. Ten je totiž spojený s celým radom nových socializačných výziev – od odchodu zo zamestnania a reštrukturalizácie denných aktivít cez zhoršený zdravotný stav až po úmrtie životného partnera (Škoviera, 2018).

Táto skutočnosť, predovšetkým v kontexte toho, že človek prestáva byť len objektom resocializačného „problému“, ale stáva sa jedným z jeho hlavných riešiteľov, je výzvou pre všetky štyri prístupy – medicínsko-biologický, psychologický, sociálny a pedagogický. Pre resocializačnú pedagogiku to znamená pracovať nielen s problémom jednotlivca, ale oveľa viac pracovať na spoluobjavovaní jeho potenciálu. Znamená to pre pacienta, klienta, dieťa aj posun k preberaniu postupnej zodpovednosti za svoje konanie.

LITERATÚRA

- Bašecká, B. 2003. Klinická psychologie v praxi. Praha: Portál. ISBN 80-7178-735-3
- Giddens, A. 2000. Sociologie. Praha: Argo. ISBN 978-80-7203-124-5
- Hosák, L., Hrdlička, M., Libiger, J a kol. 2019. Psychiatrie a pedopsychiatrie. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-2462-998-8
- Jandourek, J. 2012. Slovník sociologických pojmů. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-3679-2
- Kraus, B. 1998. Sociální aspekty výchovy. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-841-9
- Matějček, Z. 2013. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál. ISBN:978-80-262-0398-8
- Průcha, J., Veteška, J. 2012. Andragogický slovník. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-3960-1
- Škoviera, A. 2018. Resocializační pedagogika – kontexty a trendy. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7560-139-1
- Vlček, J., Vytřísalová, M. 2014 Klinická farmacie II. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN 978-80-247-4532-9
- Ženková V., Hánělová, K., Ptáček, P. 2018. Výkon ochranného léčení žen v Psychiatrické nemocnici Horní Beřkovice: zavedení a praxe léčebného programu. Psychiatrie pro praxi. 5 /2004, s. e21-e26. (online) ISSN 1803-5272